

Anmeldelser

Københavns Universitets Almanak 2014. 172 s. 170 kr.

Københavns Universitets Almanak er uden sammenligning den ældste periodiske udgivelse i Danmark. Allerede af universitetets fundats fra 1539 fremgår det, at de to medicinske professorer hvert år skiftevis skulle udgive en almanak. Den ældste bevarede, dog kun som fragment, er fra 1555, og der er huller i overleveringsrækken i de følgende årtier, men de vidner snarest om det slid, den uanselige tryksag har været udsat for. Der er ingen grund til at tro, at de billige og populære almanakker, der i begyndelsen 1600-tallet årligt tryktes i 60.000-100.000 eksemplarer, ikke er kommet regelmæssigt hvert år allerede fra midten af 1500-tallet. Om almanakkens ældre historie, se Thorkil Damsgaard Olsen: 1685-almanakken og de gamle universitetsalmanakker, i: *Almanak 1985* s. 117-139.

Sit beskedne udstyr og det lille format (sedes) beholdt almanakken frem til midten af 1800-tallet, hvorefter den rejste sig til sit nuværende dobbelt så store oktav-format, der i vore dage nu heller ikke syner af meget. I det hele taget har man indtryk af, at almanakken har trivedes bedst ved et liv i ubemærkethed – en tilværelse, som har været stærkt støttet af den kendsgerning, at Københavns Universitet fra 1685 helt frem til 1976 havde privilegium på at udgive almanakker. Privilegiet forvaltedes fra midten af 1800-tallet på den måde, at andre mod behørig afgift og stempling kunne lave deres egen udgivelse. En følge af almanakkens tilbagetrukne tilværelse er, at den normalt ikke omfattes af nogen særlig opmærksomhed, når den udkommer. Mig bekendt har den aldrig – i hvert fald ikke i nyere tid – været genstand for anmeldelse eller serviceeftersyn. Det følgende er en blanding af disse to tilgange. Udgangspunktet er almanakken for 2014, men undervejs vil der blive kastet adskillige blikke bagud gennem årgangene, bl.a. for at belyse forhold i den nyeste almanak. Der henvises til det år, den enkelte almanak vedrører, ikke til det foregående år, selvom dette er almanakkens trykkeår.

Privilegietidens godkendelsestempel var rødt, men i sig selv fremtræder almanakken endnu den dag i dag som en blåstemplet autoritet,

som de færreste sætter spørgsmålstegn ved. Titelblad og omslag, der er identiske, har i layout og typografi været stort set uændret siden midten af 1800-tallet. En bort med tegninger af dyrekredsens tegn flankeret af fire antikke hyrdescener omgiver den nødvendige titeltekt, sat i et udvalg af skriftstørrelser, og en silhuet af Københavns observatorium på Østervold. Med den mindste skrift ses oplysninger om observatoriets position, underligt nok oplyst således, at den nordlige bredde opgives i grader, mens den østlige længde opgives i tidsminutter. På almanakkens kolofonside kan man dog finde længden omregnet til grader. Det mærkeligste er imidlertid, at mellem 2008 og 2009 har længdepositionen flyttet sig fra 50 min. 19 sek. til 50 min. 18 sek. uden nogen form for begrundelse.

Før læseren når til publikationens kerneydelse, almanakken for 2014 (s. 16-39), passerer man forskellige oversigter over almanakkens indretning, formørkelser, kongehuset, forskellige ikke-protestantiske religioners kalendere, flagdage mv. Det er alt sammen nyttigt stof, men det er aflejret i en noget tilfældig orden og vokset ved knopskydning gennem årene på en sådan måde, at ting, der hører sammen, er kommet bort fra hinanden. I oversigten Kalendarium for 1751-2050 (s. 15) bliver man på den ene side henvist til gyldental og epakt på s. 7, men til selve påskedagsoversigten »bag i bogen«, som det hedder. »Bag i bogen« vil dog sige på et indskud mellem siderne 124 og 125, og »bag i« må siges at være noget af en tilsnigelse, eftersom bogen er på 172 sider. Det må kunne gøres meget bedre. Selve teksten går i sin grundform tilbage til almanakken for 1974, hvor den imidlertid står klos op ad indskuddet med tilhørende tabeller. Siden 1984 har tabellerne været anbragt i almanakkens forstand bag i bogen. Dette er det mest ekstreme eksempel på, at ting, der hører sammen, i tidens løb er blevet skilt ad. Siden 2006 har introduktionen om *Dagens længde* (s. 60 i 2014-almanakken) også helt meningsløst været adskilt fra tabellen over dagens længde (s. 64-67).

Oversigten over de romersk-katolske festdage m.m. i 2014 (s. 12) må man fraråde enhver brug af, for alle de bevægelige eller forskydelige helligdage, dvs. dem der retter sig efter påsken, gengiver tilstanden i 2013. Det mærkelige ved det er, at denne fejl ikke er opstået ved simpel gentagelse af oplysningerne i almanakken for 2013, for der er kommet flere fest- og helligdage ind i 2014-oversigten. Det er også gået galt med de helligdage, der fra den egentlige dato er flyttet til den nærmeste (normalt efterfølgende) søndag, idet både *Herrens fremstilling*, *Apostlene Peter og Paulus* samt *Jomfru Marias optagelse i Himmelen* er endt på

mandagen efter den søndag, hvor de skal fejres, og *Herrens bebudelse* (svarer til folkekirkens *Mariæ bebudelsesdag*) ligger trygt på 8. april 2014, selvom denne festdag egentlig ligger fast på 25. marts og kun flyttes i de år, hvor den som i 2013 falder i påsken. Det er alt sammen fejl, der skyldes rå gentagelse af det katolske bispedømmes liturgiske kalender for 2013. For et par år siden (2010) var det galt med årsangivelsen i den mosaiske kalender og i den islamiske kalender, og der var også rod i den danske almanaks ugenummerering. Forhold der vedrører dage, datoer og talfastsættelse, må være dobbeltkontrolleret og i pinlig orden i kongerigets officielle almanak. Det burde være en selvfølge.

Selve almanakken fremtræder i samme skikkelse som de forrige år, og hvis man lagde alle almanakkerne siden 1500-tallet i forlængelse af hinanden, ville man se, hvordan der er en tydelig og ubrudt kontinuitet frem til vore dage. Det er ikke underligt, at den nu fremtræder som en røst fra længst svundne tider. Dele af indholdet går endda betydeligt længere tilbage end 1500-tallet, for grundstammen i almanakkens navnerække er den katolske helgenkalender. Den har ganske vist i århundredernes løb undergået visse fornyelser, men det katolske islæt er umiskendeligt, og det er i grunden forbløffende, at den har overlevet protestantismens nidkære forfølgelse af alle former for papisteri. Den danske almanak indtager derved i nutiden en særstilling i Norden, hvor navnerækken i nogle lande (Norge, Island) har lidt stråddøden, mens den i Sverige og Finland er blevet forvandlet til ukendelighed. Til gengæld har den fået en folkelig forankring i og med, at den danner basis for svenskernes og finnernes fejring af navnedag. Den dag denne skik måtte nå Danmark, vil vores almanak stå med en stor udfordring. Foreløbig må man konstatere, at navnerækken er så robust, at navnet *Ædel* har overlevet at være ude af almanakken så sent som i 2013, men nu atter findes på sin rette dag (10/3). Om almanakkens navnerække, se nærmere Bent Jørgensen 1988: Et signalement af den danske almanaks navnerække, i: *Studia anthroponymica Scandinavica* 1988, s. 71-87.

For indholdet i selve almanakdelen gælder generelt, at det er så specialiseret, at det kun beherskes af meget få fagfolk. Den almindelige bruger er nødt til blindt at stole på de meddelte oplysninger. Tilliden afhænger derfor i betydelig grad af, hvor få eller mange fejl og unøjagtigheder, den enkelte løber ind i i bogen som helhed. I den egentlige almanakdel er der næppe meget at komme efter. Dog undrer det mig, at den lille oplysning først under de enkelte måneder, hvor dagens længde og dens tiltagen eller aftagen i månedens løb målt i timer og minutter ikke på minuttet svarer til forskellen mellem solens opgang

på månedens første dag og dens nedgang på månedens sidste dag. Jeg forstår heller ikke pointen i at basere oplysningerne om middeltemperatur i femdøgnperioder på data fra en nu 24 år gammel 30 års periode (1961-1990), når man har data, der rækker både længere bagud og fremad. Til og med almanakken 1994 var basis i en årrække perioden 1931-1960, og på et tidligere tidspunkt (i 1960'erne) var perioden uangivet. En længere periode, dvs. større datamængde, vil modvirke det besynderlige forhold, at middeltemperaturen tilsyneladende foretager nogle underlige spring (6/1-10/1 minus 1,5; 11/1-15/1 0,0; 16/1-20/1 minus 0,1; 21/1-25/1 plus 0,7; 26/1-30/1 plus 0,2).

Til det faglige stof i selve almanakken hører oplysningerne om danske kongers og dronningers fødselsdage. Informationen er begrænset til den oldenborgske kongerække med undtagelse af Christian 1., hvis fødselsdag ikke kendes. På grænsen mellem kendt og ukendt ligger kong Hans. Han er optaget i almanakken med fødselsdag 5. juni, men det er en dato, som er forladt i nyere standardværker som Dansk Biografisk Leksikon (1936, 1980) og Den Store Danske Encyklopædi (1997), der anfører 2. februar som fødselsdag. Sidst datoen 5. juni er påtruffet, er i Salmonsens Konversationsleksikon og Dansk biografisk Haandleksikon (begge 1920). Spørgsmålet om datoen for kong Hans' fødsel er mig bekendt ikke behandlet siden Kall Rasmussens afhandling fra 1851 i *Danske Magazin* 3. rk., 3. bd. s. 301 f., så det var nok en ide, at Almanakken tog sin datering op til overvejelse eller bad en personalhistoriker om at skrive en artikel i almanakken 2015 om, hvorfor det alligevel er 5. juni. Mens kongerne fremtræder klart i almanakken, er det mere snedigt med dronningerne. De optræder aldrig med titel, og det ser derfor ud, som om de var et ekstra navn i navnerækken, f.eks. 28/3 Ingrid + Eustachius, 7/9 Louise + Robert, 28/10 Marie Sophie Frederikke + Simon og Judas. Udvalget af dronninger er noget tilfældigt. Helt mangler de, der hører til Christian 1., 2., 3., 4. og 7. og til Frederik 1., 2., 3. og 7. samt til kong Hans, selvom de flestes fødselsdag er kendt. For flere af kongerne er forholdene unægtelig noget rodede, men man kunne lægge sig på et eller andet princip, f.eks. enten at medtage alle ægteviede dronninger eller kun den, som er moder til en senere konge. Man kunne også bare udelade dem, når man nu ikke vil angive deres titulatur. I så fald bør man nok gøre en undtagelse ved den regerende dronning og i stedet tilføje hendes titel.

Almanakken s. 16-39 er ikke det eneste sted, man finder årets kalender. På s. 138 bringes en oversigtskalender, og på s. 140-163 en noteringskalender. Oversigtskalenderen lider af forkert dagafgrænsning i

slutningen af juli og september. Det er dog en klar forbedring i forhold til 2013, der lader alle måneder have 31 dage. En rigtig og fornuftig struktur havde oversigtskalenderen i 2012 og før, og man kan håbe, at den vender tilbage til denne form i 2015.

Noteringskalenderen, som er en opfindelse fra 1984, giver god plads til at opfylde Almanakkens undertitel »Skriv- og rejsekalender«. Den anfører særligt udvalgte verdslige og kirkelige dage i årets løb, heraf én forkert, idet Danmarks besættelse er henlagt til 8. april. Pinligt!

Det faglige indhold uden for almanakdelen er i 2014 koncentreret om astronomiske emner »skrevet af forskere, fra især den yngre generation af brillante danske forskere« (s. 4). Forkert komma, ubehjælpelig formulering (to gange forskere), men min bedstemor ville have frydet sig over at gense sin ungdoms fedeste plusord, adjektivet *brillant*. Hvor får redaktionen dog den slags fra, og hvorfor har den så kort hukommelse, at den skriver, at udover det astronomiske og kalendariske stof »har Almanakken i mange år bragt en række artikler om naturvidenskabelige emner, centreret om bestemte temaer« (s. 4)? Faktisk skal man ikke længere tilbage end til 2011 for at finde en artikel om det humanistiske digitaliseringsprojekt LARM og til 2010 for at finde en artikel om sprog. Almanakken har i virkeligheden en solid tradition for at bringe artikler fra alle mulige forskellige forskningsgrene. Den tradition bør redaktionen ikke tabe på gulvet.

Almanakken indeholder andre signerede artikler end dem med tilknytning til det astronomiske tema skrevet af yngre forskere. Det er bidrag af Birgitta Nordström, A.H. Kok, Chris Finlay m.fl. og Jørgen Thomas. Hvilken status har så de? Birgitta Nordströms bidrag med titlen *Dværgplaneter og Plutoider* går under denne titel tilbage til Almanakken 2010, hvor den repræsenterer en udbygning af samme forfatters *En ny planetdefinition*, der debuterede i Almanakken 2007. Da Birgitta Nordström varetager det astronomifaglige ansvar for almanakken, kan det årligt tilbagevendende bidrag uden problemer karakteriseres som redaktionelt stof. Bidraget af Chris Finlay m.fl. hedder i Almanak 2014 *Den magnetiske misvisning i Danmark, Grønland og Færøerne*. Den viderefører artiklen *Den magnetiske misvisning i Danmark*, der første gang optrådte i Almanak 2011, til dels med andet forfatterteam. Året 2010 var magnetismefrit år i almanakken, men i 2009 sluttede en meget lang årrække med artiklen *Jordmagnetiske forhold i Danmark*. Den var født som redaktionelt stof, men optræder fra 1984 med forfatternavn tilknyttet. Emnet hører i virkeligheden til det redaktionelle stof. Orlogskaptajn A.H. Kok, der var født i 1914, og som døde i 2006, står som forfatter

til *Afmærkningen i danske farvande*, der med få ændringer har optrådt i almanakken siden 1984. Også hans bidrag er lige så stille overgået til status som redaktionelt stof. Samme status og alder har Jørgen Thomas' artikel *Mål og vægt*, der i 1984 afløste en ældre anonym artikel med samme navn.

Det er svært at se, hvorfor almanakken opretholder forfatternavn på årligt tilbagevendende bidrag indimellem anonyme bidrag som f.eks. *Om kalenderens klokkeslæt*, *Om stjernekortets anvendelse*, *Zonetider*, der dog afsluttes med en kildehenvisning, og *Markedsfortegnelsen for 2014*.

En mellemlacering indtager de tekster, som tilskrives en bestemt institution. Det gælder oversigterne over geografiske positioner, over vindhastigheder og over udenlandske møntsystemer. Den første af disse, *Danske geografiske (koordinater) positioner*, tilskrives Kort- og Matrikelstyrelsen, men denne styrelse, der i øvrigt ikke benyttede bindestreg efter »Kort«, har siden 1. januar 2013 heddet Geodatastyrelsen. Den anden er *Tabel til sammenligning af vindstyrker og vindhastigheder*, der angives som »Tilvejebragt af Forsvarets Vejrteneste«. Tabellen introduceredes i almanakken for 1973, men først fra 1984 med angivelse af, hvem der står bag. I 1990 blev Forsvarets Vejrteneste imidlertid nedlagt og integreret som en del af DMI. Man kan naturligvis ikke anfægte tabellens ophav som sådan, men det er alligevel en underligt historisk oplysning at bringe, og i al fald har den ikke hindret redaktionen af almanakken eller nogen på DMI i at korrigere i tabellen, for mellem 2001 og 2002 ændres beskrivelsen af »Hård vind« fra at »det synger i telefonledninger« til »det synger i el-ledningerne«. Da havde telefonledninger i Danmark også været borte i mindst 20 år, og ændringen er misvisende, for det synger overhovedet ikke i el-ledninger på samme måde som i telefonledninger. Teknisk set skyldes dette, at telefonledninger var tyndere og ophængt i et andet mønster end el-ledninger. Som leverandør af oplysningerne om møntsystemer i fremmede lande figurerer Danske Banks arbitrageafdeling, men Danske Bank har ikke brugt betegnelsen arbitrageafdeling siden 1990, der derefter har heddet henholdsvis Valuta & Likviditet og Danske Markets.

Almanakken har brug for afklaring og soignering på forfatter- og ophavsområdet.

På mere lavpraktiske og tekniske områder skylder almanakkens redaktion også sine læsere en ordentlig opstramning. Interne sidehenvisninger, der normalt skifter fra år til år, selvom den enkelte tekst kan være uforandret, rammer i alt for mange tilfælde ved siden af – somme tider det sted hvor emnet var behandlet året før. Rækken af fejl rammer

én allerede ved det allerførste opslag i Almanakken 2014, hvor indholdsfortegnelsens henvisning for *Alfabetisk flag- og morsetegn* angiver s. 80, mens det rigtige er s. 76. Ser man efter i Almanakken 2013, står denne oversigt netop på s. 80, men der bliver man til gengæld henvist til s. 83. I alt (mindst) seks forkerte henvisninger optræder i årets almanak. Den mest sejlivede har holdt sig siden 2010 på indskuddet mellem s. 124 og s. 125 (Almanak 2014), hvor Tabel I og II henviser til kommentarer på s. 12. Men kommentarerne har i alle årene stået på s. 15. Indskuddet indeholder i alt 5 tabeller, nummereret med romertal. Herudover indeholder almanakken fire tabeller nummereret med arabertal, nr. 1 og 2 på s. 7, nr. 3 og 4 på s. 58 f., og i tilgift får man en ny række tabeller nummereret med arabertallene 1-5 i artiklen *Mål og vægt*. Én serie med tabelnumre burde kunne gøre det, eller – måske bedre med den nuværende opsætning – én serie pr. artikel. Desuden opererer almanakken med arabernummererede plancher (1-8) på indskud mellem s. 76 og 77, romernummererede kort (I-III) på indskud mellem s. 56 og 57, og bogstavbetegnede kort (A-C) på indskud mellem s. 124 og 125. I oversigten over jagttider s. 120 ff. henvises der forskellige steder til bilag 4*, 5*, 6*, 7* og 8*. Men det er slet ikke noget, man finder i almanakken, og som nysgerrig læser undrer man sig jo over, hvorfor bilag 1*, 2* og 3* er sprunget over.

Til henvisningsapparatet hører også selve indholdsfortegnelsen, som lige så godt kunne have det princip altid at anføre hele titlen på den artikel, der henvises til. Det er i orden, at man radbrækker titlerne, så det vigtigste ord kommer først, men hvorfor undlade Grønland og Færøerne ved henvisningen *Magnetiske misvisning i Danmark?* Der er plads nok, og artiklen praler ovenikøbet af, at den nu for første gang viser misvisningen for Færøerne. Henvisningen til *Solens op- og nedgang i 2014 i Odense, Esbjerg, Århus* kunne også sagtens rumme en henvisning til Ålborg, der har været med i den pågældende oversigt siden 2004.

På det sproglige område støder man indimellem på underlige ubehjælpsomheder. Den allerede omtalte første henvisning i indholdsfortegnelsen *Alfabetisk flag- og morsetegn* er ikke ordentligt dansk. Det må hedde f.eks. *Alfabetisk oversigt over flag- og morsetegn* eller *Flag- og morsetegn ordnet alfabetisk*. Fejlen har kørt uændret siden 1990. Hvorfor står der *Gronland* og ikke *Grønland* på kortet s. 9, og hvorfor ender markedsfortegnelsen s. 128 med teksten »Opmærksomheden henledes på, at der ... kan ske flytninger, evt. bortfald, af nogle i foranstående«? Man skal helt tilbage til Almanak 1991 for at finde den meningsgivende slutning »... af nogle i foranstående *alfabetiske* markedsfortegnelse nævnte

markedsdage«. Forklaringen er den historiske, at almanakken til og med 1991 havde både en alfabetisk og en kronologisk oversigt. Den ufølsomme redaktør i 1992 skar den alfabetiske oversigt bort og også henvisningen til den, men efterlod et sprogligt misfoster, som har levet uantastet videre. Markedet i Sindal omtales som »altid Kristi himmelfartsdag, start torsdag, heste«. Jamen, Kristi himmelfartsdag er i sig altid en torsdag, så hvad er egentlig meningen? Overskriften *Danske geografiske (koordinater) positioner* (s. 68) bryder med normal dansk fremstillingsmåde. Hvis man vil anføre et alternativt, evt. mere præcist ord til oplysning af et måske mere almindeligt indarbejdet ord, så kan man anføre det i parentes som det sidste af de to muligheder. Til ubehjælp-somhederne hører også kort og tekst om farvandsinddelingen på s. 78. Her er fire områder mærket med en henvisningsstjerne, der oplyser »Kun i perioden 1. januar til 30. april«. Javel, men hvad gælder begrænsningen? Det er vel ikke sådan, at områderne er slået sammen i resten af året? Bemærkningen er ført uantastet videre siden almanakken 1999. En ren trykfejl må det være, når jagttidsafsnittet bestemmer en længdegrad til »N« (Almanak 2014 s. 121). Det er en fejl, som foreløbig har haft liv i almanakken i tre år.

På det kirkelige område er der i dagens Danmark lidt besværlige retskrivningsforhold. Retskrivningsordbogen foreskriver somme tider noget andet, end det bl.a. folkekirken bruger. Almanakken proklamerer s. 12, at den følger den nye alterbog fra 1992 med hensyn til søndagens kirkelige navne. Det betyder, at almanakkens almanakdel og den autoriserede danske salmebog skriver *Mariæ bebudelses dag*, mens Retskrivningsordbogen foreskriver *Mariæ bebudelsesdag*, en form som almanakken faktisk anvender i den græsk-katolske og i den russisk-ortodokse helligdagsoversigt (s. 13). *Allehelgensdag* (således Retskrivningsordbogen) hører både i den danske folkekirke og i den katolske kirke til de helligdage, som er flyttet fra deres faste dato til den nærmest efterfølgende søndag, i dette tilfælde første søndag i november. Almanakken har på den oprindelige dato (1. november) *Alle helgen*, på den kirkelig dag (i 2014 = søndag 2. november) skrives *Alle helgens* s. Den danske salmebog kalder søndagen *Alle helgens dag*, den katolske kirkes liturgiske kalender for 2014 kalder søndagen for *Alle Helgen*.

Den katolske festdagsoversigt (s. 12) rummer udover datoforvirringen også sproglige problemer. Hvordan forholder skrivemåden af *Kristus* i *Kristi himmelfartsdag* sig til *Jesus Kristus Universetskonge*? Og der må mangle mellemrum foran *konge*. Almanakken skriver *Kristi legems- og blods fest*, mens bispedømmets liturgiske kalender undlader

suspensionsstregen efter *legems*-. Almanakkens *Herrens fremstilling* (= folkekirkens *kyndelmisse*) hedder efter den liturgiske kalender *Herrens Fremstilling i Templet*. Det er mig ikke muligt at gennemskue almanakoversigtens princip for brug af store og små bogstaver. De ortodokse kirker (s. 13) har helligdagen *trettendagen* (helligtrekonger) med et ord, der helt svarer til svensk *trettondagen* (el. *trettondedagen*). Ordet er mærkeligt nok ikke registreret i danske almenordbøger, men burde som term i anerkendte trossamfund overvejes i kommende udgaver af Den Danske Ordbog og Retskrivningsordbogen.

Onsdagen efter fastelavn, der i vore dages danske folkekirke ikke spiller nogen rolle, har fra gammel tid været kaldt *askeonsdag*, og det er Retskrivningsordbogens form. Men almanakken skriver i to ord, og på en vis måde forstår man det godt, for dagen efterfølger den gamle, nu ligeledes afskaffede kirkedag *hvide tirsdag*, der i henhold til Retskrivningsordbogen skal skrives i to ord. Det er ikke nemt.

Alfabetisering er heller ikke altid lige nemt. Indholdsfortegnelsen er tydeligvis tilstræbt alfabetisk efter princippet »alt tæller« (dvs. *Solen og planeternes årlige bevægelser* kommer før *Solen, retning til*). Det andet alfabetiseringsprincip »ingenting før noget« ville have givet den omvendte rækkefølge. Men uanset hvilket alfabetiseringsprincip man vælger, er der ingen tvivl om, at *Planeternes op- og nedgang i året, oversigt over* skal stå før *Planeternes positioner 2014* og *Stjernesked* skal stå efter *Stjerner, tabel over positioner for*. Der er nok mange, som ikke opdager dette, men forkert er det. Der er givetvis langt flere, som vil finde det underligt, at oversigterne s. 61 og 68 ff. har bolle-å først i alfabetet – både sådan at *Århus* kommer før *Allinge* og *Fåborg* før *Fanø*. Forklaringen på dette underlige forhold er naturligvis yderst ude den uro, som opstod i alfabetet efter indførelsen af bolle-å'et i 1948, men mere konkret skyldes det antagelig, i hvert fald for højvandstabellens vedkommende, at den grunder sig på en international (engelsk) oversigt. Uanset hvad giver det i en helt igennem dansk almanak ingen mening et godt stykke inde i det 21. århundrede at placere *å* på denne måde, og det gælder, hvad enten man skriver det som bolle-å eller som to *a*'er. Begge skrivemåder skal placeres sidst i alfabetet. Hvad valgmuligheden *å/aa* angår, ligger landet lige nu sådan, at det er lige korrekt at skrive f.eks. *Ålborg* og *Aalborg*, men hvis man vil følge den skrivemåde, byen selv bruger og (dermed) anbefaler, skal man vælge den sidste.

Til den sproglige side af en publikation hører også dens brug af forkortelser. Også på det felt har almanakkens redaktion forskelligt at lære, først og fremmest det overordnede princip, at den forkortelse,

man har valgt, holder man sig til hele sin publikation igennem. Det er i orden, at individuelle forfattere bruger alternative, men anerkendte forkortelser. Det er bl.a. i den sammenhæng, det er vigtigt at kunne skelne mellem, hvad der er redaktionelt stof, og hvad der er enkelte forfatters. *Skt.* er den eneste anerkendte måde at forkorte *Sankt* på. I almanakken finder man i selve kalendariet *Skt* uden punktum, i Tabel V derimod *St.* med punktum, og i oversigtskalenderen skrives *Sankt Hansdag*. Dansk Sprognævn foreskriver *sankthansdag* i ét ord.

I *Mål og vægt* findes der ligefrem et lille afsnit med skrivereregler (s. 135). De er klart fremstillede og i virkeligheden få og enkle. Trist derfor at se, at jagttidskapitlet flere steder bruger forkortelsespunktum efter cm. Oversigten *Danske geografiske (koordinater) positioner* (s. 68 ff.) har sin egen forkortelsesoversigt, og det er der såmænd ikke noget i vejen med, men når nu *dom.* = domkirke og *k.* = kirke, så er det noget rod at beskrive Haderslev som »*dom., k. midte.*«, og når *st.* = sankt, er det ikke så smart at skrive *Arktisk st.*, selvom de fleste nok kan regne ud, hvad der er meningen. Desuden anvendes *st.* (med lille) ikke en eneste gang i betydningen 'sankt'. Der skrives overalt *St.* Også s. 56 har sin egen forkortelsesoversigt, der efter overskriften vedrører »Forkortelser anvendt i tabellen og i kalendariet«. Den må, så vidt man kan se, vedrøre de to foregående sider, der med lidt god vilje godt kan kaldes både en tabel og et kalendarium, men som meget mere oplysende kaldes *Astronomiske fænomener år 2014 for København*. Forkortelser, der kun gælder en enkelt artikel eller oversigt, bør stå i tekstens indledning. Særlig hyppigt anvendes forkortelser for de længere månedsnavne, men det går ud og ind almanakken igennem, snart *feb.*, snart *febr.*, snart *sep.*, snart *sept.*, snart med og snart uden forkortelsespunktum. Prøv f.eks. at lade øjet løbe ned langs månedsoversigten i den mosaiske kalender s. 11. Ikke kønt.

Forkortelser er et praktisk og uundværligt greb i enhver dansk tekst, men de skal bruges med skønsomhed og konsekvens.

Almanakkens layout er som nævnt indledningsvis i virkeligheden ældgammelt. Det nuværende format er nok ret lille, og mange vil sikkert opfatte bogen som meget kompakt, men det er en del af almanakkens særpræg og bør absolut ikke ændres. Det gælder også opstillingen af kerneydelsen, kalendariet, og de mange forskellige tabeller og oversigter. Dog kunne man godt bestræbe sig på at have en ensartet punktstørrelse i alle teksterne. Uantageligt lille er skriften f.eks. blevet ved tekst og kort over farvandsinddelingen (s. 78), og på siden overfor, der praler med for første gang at vise misvisningen for Færøerne, er

kortet – helt uden navne – blevet så gnidret, at det stort set er umuligt at aflæse. Sæt ordentlig plads af til den slags. Fed og ordinær veksler indimellem temmelig uforudsigeligt. Hvorfor holdes markedet i Egeskov »3. onsdag i september«, det i Salten »3. fredag i juni« og det i Bække »tredje lørdag i juni«? Hvorfor har oversigtskalenderen (s. 140 ff.) årets fredage og visse helligdage markeret med fed? I 2013 var det torsdagene samt lidt flere af helligdagene og alle ugenummerangivelserne. I 2012 var alle mandagene og alle ugenummerangivelserne med fed, mens alle helligdagene var i ordinær.

Københavns Universitets Almanak er et klenodie, ikke kun for universitetet men for hele den danske kulturnation. Men dens enkelte dele passer ikke bare stort set sig selv fra år til år. De kræver en regelmæssig, dvs. årlig inspektion, og som tilstanden er lige nu, er der al mulig grund til at give næste årgang et endog meget grundigt eftersyn.

Bent Jørgensen

JØRGEN MIKKELSEN: *Urbanisering og bysystemer i Europa indtil ca. 1800. En oversigt over nyere forskningsresultater.* Aarhus 2012, Dansk Center for Byhistorie. 293 s. 200 kr.

Dansk Center for Byhistorie, der drives i samarbejde mellem Den Gamle By og Aarhus Universitet, har siden grundlæggelsen i 2001 vist sin eksistensberettigelse i mangfoldige sammenhænge, herunder en række kvalitativt og kvantitativt tungvejende publikationer. Til disse føjer sig nu dette værk om forskningen i urbanisering og bysystemer i Europa indtil ca. 1800, affattet af arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivet samt formand for Dansk Komité for Byhistorie, Jørgen Mikkelsen.

Bogen er stramt og smukt tilrettelagt på en måde, der harmonerer med indholdet. Her er ingen smarte, grafiske tricks, ingen billeder placeret kækt på skrå; der er imidlertid tænkt over virkemidlerne. Brødteksten er kompakt, men brydes af et væld af grafer, kort og tabeller, gengivelser af gamle stik og malerier samt en mængde nye fotografiske optagelser i sort/hvid og farve, der på fornem vis illustrerer teksten og ydermere vidner om, at dette ikke er et rent skrivebordsarbejde. Forfatteren har ved selvsyn undersøgt en del af de byer, bogen handler om. Den imponerende viden, der er koncentreret i bogen, har dog utvivlsomt krævet en stor indsats ved arbejdsbordet.

Bogen tager udgangspunkt i forfatterens ph.d.-afhandling fra 1995, men de vigtigste resultater er opnået under fire forskningsfrikøb i 2002,